

На Сінному майдані, де звичайно неділями торгували сіном, завжди на великодні свята було людно й весело. Тут крутилася під звуки катеринки карусель, високо вгору здіймалися гойдалки, продавали морозиво й насіння. Та нас, хлопчаків, найбільше вабила до себе таємнича, нашвидку збудована з дощок, довгаста буда з загадковою назвою "Паноптикум". Спритний ділок, що привозив на Великдень цю сумішку музею, панорами й звіринця, брав з кожного десять копійок і впускав до паноптикуму, де можна було побачити воскові постаті якоїсь знаменитої розбійниці, сіамських близнят, забитого під Цусимою японського матроса, невеликого живого крокодила і панораму з краєвидами Каїра й розбоєм на Балканах турецьких башибузуків.

На Великдень 1909 року паноптикум приїхав до міста з новим чудом: крім відомих уже воскових постатей, там за додаткового п'ятака показували в окремому темному відсіку "живі картини". Живі картини? Досі я бачив у школі тільки картини "Чарівного ліхтаря" — примітивного попередника сучасного фільмоскопа, а це живі картини. Всю мою істоту нестримно тягло за дощану стінку, відкіля долітали вигуки подиву й захоплення та сміх глядачів. Тепер до паноптикуму плавом пливли не тільки дітлахи, а й дорослі: ще б пак, кому не кортить, хоч краєм ока, глянути на чудодійні "живі картини", де на великому шматі полотна люди бігають, падають, б'ються, як живі! Я ледве прошмигнув між ногами дорослих і, затаївши дух, принишк у кромішній тьмі. І раптом на полотні щось замигтіло, блиснуло, і я побачив там якогось хлопця, який, перекидаючи стільці, раз у раз падаючи й розбиваючи тарілки, склянки, статуетки, тікав від поліцая в трикутному наполеонівському капелюсі... Ця біганина тривала не більше як п'ять хвилин, знову стало темно, і хазяїн паноптикуму сквапно почав випихати надвір глядачів, щоб впустити нову партію цікавих.

Я вийшов на освітлений весняним сонцем святковий майдан, як із казки, і пішов на велику жертву: віддав свої останні п'ятнадцять копійок, щоб, не оглядаючись ні на що в паноптикумі, знову побачити, як біжить, перекидаючи посуд, чорнявий хлопчисько від поліцая. Я подивився чи,

власне, проковтнув очима вдруге щойно бачене й міг би ще дивитись не знати скільки разів цей коротенький смішний епізод, щоб збагнути таємницю нового чуда прогресу.

Техніка, зробивши якесь відкриття, швидко освоює його і простує далі. Через рік у місті з'явилися одночасно два ілюзіони, як тоді звались кінотеатри,— "Чари" й "Ліра", де щовечора демонструвались три сеанси, що склалися кожний з трьох частин — видова, драма й комічна. Трохи згодом ілюзіони стали називатися синематографами, а ще далі кінематографами, поки нарешті набули своєї теперішньої назви — кінотеатр, або скорочено — кіно. Між школярами тоді вважалося за велике щастя дістати десь хоч один кадр плівки цього "великого німого", який заволодів нашими думками й мріями.

Довгий час, щоб оживити сеанси німого кіно, демонстрування фільмів супроводжувала гра на роялі, але десь 1913 року вперше в нашому місті пустили озвучену "Оборону Севастополя". Та це була примітивна спроба, позбавлена сучасної звукової апаратури. За екраном сидів військовий духовий оркестр, який грав бравурні марші, а коли в картині стріляли гармати, за екраном гучно бухав барабан. Директор кінотеатру й сторож раз у раз кричали за лаштунками: "Давай!", "Єсть!", "Урра-а-а!" Це мало оживляти німі постаті солдатів у фільмі, які заряджали на батареях гармати й стріляли. Але й цей безперервний галас за екраном під супровід духової музики й удари барабана справляв на глядачів велике враження й здавався якимось новим кроком у кіномистецтві. Та це був крок на місці. Лиш за Радянської влади, наприкінці 20-х років, "великий німий" заговорив по-справжньому, так як ми чуємо його тепер у кіно.